

Oikeusministeriö

Lausunto on valmisteltu lausuntopalvelu.fi:ssä

Viite: Lausuntopyyntönne työryhmän ehdotuksesta rikosprosessin tehostamiseksi (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:14)

Rikosprosessin tehostaminen

Johdanto Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kiittää mahdollisuudesta antaa Oikeusministeriölle kirjallinen lausunto työryhmän ehdotuksesta rikosprosessin tehostamiseksi.

Lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn nopeuttaminen

THL kannattaa pyrkimystä nopeuttaa lapsia koskevien rikosten esitutkintaa, syyteharkintaa, syytteen nostamista ja pääkäsittelyn pitämistä vastaavalla tavalla kuin on aiemmin säädetty alaikäisten rikoksesta epäiltyjen kohdalla. Ehdotus esitutkinnan toimittamisen muuttamisesta kiireelliseksi tapauksissa, joissa asianomistaja on alle 18-vuotias (ETL 3:11) on perusteltu. Vaikka rikosasioiden käsittelyketjun selkeästi pisimmät kestot liittyvät esitutkintaan, pitää THL hyvänä myös syyteharkinnan ja syytteen nostamisen muuttamista kiireellisiksi, sekä pääkäsittelyn pitämistä määräajassa asianomistajan ollessa alle 18-vuotias (ROL 1:8a ja ROL 5:13).

THL kuitenkin huomauttaa, että lakimuutokset eivät yksin riitä prosessiviiveisiin liittyvien huomattavien ongelmien ratkaisemiseksi. Mietinnössäkkin esiin tuotuihin lisäresurssien tarpeisiin, joita lakimuutoksista ja uusista velvoitteista väistämättä seuraa, vastaaminen on siksi välttämätöntä.

Mietinnössä lakimuutokset rajataan kohdistumaan rikoksiin, jotka liittyvät asianomistajan henkeen, terveyteen, yksityisyyteen, rauhaan, kunniaan, vapauteen tai seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen. Lapsen ja perheen kokonaistilanteen

kannalta kuormittavimpia ovat usein perheensisäisiin seksuaali- ja väkivaltarikosepäilyihin liittyvien prosessien pitkät kestot, ja lakimuutokset kattaisivat nämä kaikkein haastavimmat tilanteet. Rajaus on perusteltu myös muutoksen aiheuttamien resurssitarpeiden hillitsemiseksi.

Ehdotukseen ei pääkäsitteilyihin liittyvää määräaika (30 päivää) lukuun ottamatta sisälly tarkempia määräaika-eräjäitä prosessin eri vaiheille, vaikka näitä joissakin maissa on käytössä. Voidaan kysyä, onko uudistus tällaisenaan riittävä. Toisaalta muotoilu voidaan pitää perusteltuna huomioiden lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten muuttunut¹ luonne. Verkkovälitteisissä seksuaalirikosepäilyissä voi olla jopa satoja asianomistajia, jolloin tiukka määräaika olisi nykytilanteessa käytännössä mahdoton toteuttaa tai se saattaisi vaikuttaa tutkinnan laatua heikentävästi.

Edunvalvojan määräämistä esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:8)

THL kannattaa esitystä esitutkintalain mukaisen edunvalvonnan määräämismahdollisuudesta muihinkin alle 18-vuotiaisiin kuin asianosaisiin. Muutos on välttämätön todistajan asemassa olevien lapsen etujen ja oikeuksien paremmaksi turvaamiseksi. THL toteaa lisäksi, että THL:n koordinoiman Barnahus-hankkeen kokemusten sekä hankkeen toimesta valmistumassa olevan edunvalvontatoiminnan kehittämissuunnitelman (*Suunnitelma lapsen edunvalvonnan kehittämisestä valtakunnallisesti rikosasioissa ja lastensuojeluasioissa*) perusteella lapsen edunvalvonnan käytäntöihin liittyy useita kehittämiskohteita. THL pitää näin ollen tärkeänä mietinnön (s. 29) toteamaa, jonka mukaan rikosprosessissa tapahtuva lapsen edunvalvonta ja siihen liittyvä lainsäädäntö edellyttää jatkossa laajempaa kokonaistarkastelua nyt ehdotettujen muutosten lisäksi.

Erityisosaamisen turvaaminen

THL kannattaa esitutkintalain 4 luvun 7§:n momentin laajentamista koskemaan tutkinnan johtoa. Esitys tutkinnan keskittämistä tehtävään erityisesti perehtyneille tutkinnanjohtajille on THL:n koordinoiman Barnahus-hankkeen poliisiasiantuntijoiden kannan mukainen, ja tähän myös mietinnössä viitataan. THL kuitenkin toteaa, että ehdotuksen muotoilu ”*Jatkossa jos esitutkinnassa alle 18-vuotiaisiin kohdistetaan tutkintatoimenpiteitä, olisi myös tutkinnan johto*

¹ Malin, T. (2020). *Lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten rangaistuskäytäntö*. (Katsauksia; Vol. 2020, No. 44). Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.

mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkinnanjohtajille” jättää melko runsaasti tulkinnanvaraa. THL ehdottaa, että nuotoilua harkitaan muutettavaksi velvoittavamaksi (poistamalla ilmaus ”mahdollisuuksien mukaan”), siirtymäaika huomioiden.

THL kannattaa niin ikään erityisen suojelun tarpeessa olevien asianomistajien esitutkintatoimenpiteiden ja tutkinnan johdon keskittämistä (uusi pykälä ETL 4:7a). Kuten mietinnössä todetaan, alaikäisten asianomistajien lisäksi, on osa muidenkin rikoksen uhreista erityisen haavoittuvassa asemassa. Rikosprosessien pitkän keston aiheuttamien haittojen lieventäminen on näissä tilanteissa erityisen tärkeää. Kaikissa näissä tilanteissa sensitiivisyyden, moniviranomaisyhteistyön ja palveluohjauksen merkitys korostuu.

Laintasoinen velvollisuus erityisestä perehtyneisyydestä myös näiden rikosten tutkintaan on THL:n koordinoiman Barnahus-hankkeen havaitsemien kehittämistarpeiden mukainen. Se vastaa niin ikään ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman tavoitteisiin (toimenpide 29) sekä Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoa seuraavan GREVION Suomea koskevan maaraportin huomioihin, jossa kiirehditettiin Suomea edellyttämään naisiin kohdistuvaa sekä perheväkivaltaa tutkivilta poliiseilta lisäkoulutusta aihepiiriin liittyen (GREVIO/Inf(2019)9 Suomen maaraportti, kohta 72).

THL katsoo, että mietinnössä ehdotettu vaihtoehto määrittää uhrin haavoittuva asia suojelutarpeen arvioinnin yhteydessä (ETL 11:9) on perusteltu ja kannatettava.

THL pitää valitettavana, ettei erityisen perehtyneisyyden vaatimusta uloteta myös erityisen haavoittuviin epäiltyihin ja syytettyihin. Henkilöt, jotka eivät vakavan psyykkisen, älyllisen tai fyysisen vajavuuden, aistivamman, mielisairauden tai kognitiivisen häiriön vuoksi ymmärrä menettelyä tai kykene osallistumaan siihen tehokkaasti, ovat monella tapaa haavoittuvassa asemassa. Tuen tarpeet voivat olla vaikeita tunnistaa, ja toisaalta piirteiden tunnistamatta jääminen voi olla riski henkilön oikeusturvalle². Tulevien perehdytyskoulutusten sisältöön on tärkeää sisällyttää osioita näiden henkilöiden tarpeista ja oikeusturvan varmistamisesta.

Tekniikan hyödyntäminen rikosprosessissa

² Kara, S., Lahtinen, H., Mikkola, K., Tolvanen, M. & Tuusa, M. Haavoittuvassa asemassa olevan kuulusteltavan oikeusturva rikoksen esitutkinnassa – erityisen huomion kohteena autismi ja ADHD. Defensor Legis 4/2021.

THL pitää kaikkia toimenpiteitä kuulusteluiden ääni- ja kuvataallentamisen edistämiseksi tarpeellisina. Tallentaminen parantaa kaikkien asianosaisten oikeusturvaa. Kansainväliset ohjeistukset ja oikeuspsykologinen kirjallisuus ovat selkeästi osoittaneet, että tallentamisen tulisi olla lähtokohta ja kuulustelijoiden kirjaamien kuulustelukertomusten tulkinnanvaraisuus muodostaa oikeusturvalle riskin^{3,4,5}. Myös mietinnössä esiin nostetut prosesseja nopeuttavat ja läpinäkyvyyttä lisäävät vaikutukset ovat merkittävät. THL katsoo, että esitetty lisäys tilaisuuden tallentamisesta kuulusteltavan pyynnöstä (ETL 9:3) on kannatettava, mutta katsoo lisäksi, että jatkossa vielä ehdotettuakin laajemmat toimenpiteet kaikkien vähäistä vakavampien rikosasioiden kuulustelujen tallentamiseksi ovat tarpeen.

THL pitää nykytilan merkittävänä parannuksena ehdotusta lisäystä, joiden mukaan esitutkinnassa tallennettua kuulustelua voidaan käyttää todisteena oikeudenkäynnissä silloin kun kyseessä on seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö, seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta, paritus ja ihmiskauppaa koskevat oikeudenkäynnit (ETL 9:4 ja OK 17:24). Ehdotus lisää merkittävästi haavoittuvien uhrien suojaa ja vähentää rikosprosessista koituvia haittoja. Vastaavaa menettelyä olisi syytä harkita myös muiden haavoittuvassa asemassa olevien, esimerkiksi lähisuhdeväkivallan uhrien, kohdalla.

Sovittelumahdollisuudesta ilmoittamista koskevat ehdotukset (ETL 4 luku 16 ja 18 §)

On erittäin kannatettavaa, että tietoisuutta sovittelusta ja asioiden ohjautumista sovitteluun lisätään. On tärkeää, että sovittelumahdollisuus tarjotaan tasapuolisesti kaikille sellaisille rikosasioiden osapuolille, jotka voisivat sovittelusta hyötyä. On saatu viitteitä siitä, että sovittelun tarjoaminen riippuu edelleen jossain määrin yksittäisten viranhaltijoiden asenteista ja ammatillisista rutiineista, mikä puhuu sen puolesta, että esitutkintalakiin on hyvä tehdä mainitut lisäykset. Vaikka samantyyppinen säännös sisältyy jo sovittelulain 13 §:ään, sovittelun mainitseminen myös ETL:ssa korostaa asian tärkeyttä esitutkintaviranomaisten

³ Méndez, J. E. (2021). The need for the Principles on Effective Interviewing for Investigations and Information Gathering. *Torture Journal*, 31(3), 117–120.

⁴ Kassin, S. M., Kukucka, J., Lawson, V. Z., & DeCarlo, J. (2014). Does video recording alter the behavior of police during interrogation? A mock crime-and-investigation study. *Law and Human Behavior*, 38(1), 73–83.

⁵ Jan de Keijser, Marijke Malsch, Robin Kranendonk & Madeleine de Gruijter (2012) Written records of police interrogation: differential registration as determinant of statement credibility and interrogation quality, *Psychology, Crime & Law*, 18:7, 613-629,

silmissä ja on omiaan lisäämään automaattista ja tasapuolista sovittelusta informoimista.

Pääjohtaja

Markku Tervahauta

Johtaja

Anneli Pouta

SIGNATURES**ALLEKIRJOITUKSET****UNDERSKRIFTER****SIGNATURER****UNDERSKRIFTER**

This documents contains 5 pages before this page

Dokumentet inneholder 5 sider før denne siden

Tämä asiakirja sisältää 5 sivua ennen tätä sivua

Dette dokument indeholder 5 sider før denne side

Detta dokument innehåller 5 sidor före denna sida

authority to sign

representative

custodial

asemavaltuus

nimenkirjoitusoikeus

huoltaja/edunvalvoja

ställningsfullmakt

firmateckningsrätt

förvaltare

autoritet til å signere

representant

foresatte/verge

myndighed til at underskrive

repræsentant

frihedsberøvende